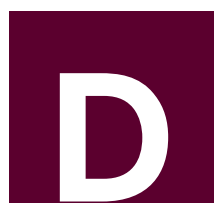

Even een croissantje halen

Jongeren die bij reguliere hulpverleningsinstanties buiten de boot vallen, haalt de drijvende ambachtsschool juist aan boord. Hoe ziet deze bijzondere vorm van hulpverlening eruit?

Ferdi Bekken, Joop Burgerhout, Cindy van de Velde, Peer van der Helm

De drijvende ambachtsschool in Harderwijk, opgericht in 2013 door Jan Geijteman en Denny van het Hul, biedt jongeren leren op het open water aan in de regio Noord-West Veluwe, die met regelmaat uitvallen in het regulier onderwijs, werk en hulpverlening. Geijteman vaart als schipper dagelijks naar de eilanden in het water rondom Harderwijk, samen met twee of drie hulpverleners. De jongeren die aan boord zijn, hebben een lange hulpverleningsgeschiedenis, vertonen agressief of crimineel gedrag en hebben vaak meervoudige diagnoses. Ze profiteren daardoor niet van het speciaal onderwijs en de hulpverlening en raken door de vele faalervaringen hun vertrouwen in het hulpverleningssysteem kwijt.

Leergierigheid prikkelen

Het onderhouden van delen natuur, het werken op de eilandjes en het gebruiken en onderhouden van boten: laagdrempelige werkzaamheden vormen de basis van de drijvende ambachtsschool. Dat gebeurt op basis van een constructieve samenwerking met de Coöperatie Gastvrije Meren, die de kwaliteit van het natuur- en recreatiegebied Randmeren wil verhogen en de robuustheid van het gebied versterken (www.gastvrijerlandmeren.nl). Het werkgebied van de Gastvrije Randmeren strekt zich uit van Hollandse Brug tot Ketelbrug, een langgerekte merenreeks van ruim tachtig kilometer. De drijvende ambachtsschool prik-

kelt hun leergierigheid en motiveert hen om kennis te verwerven en hun eigen talenten te ontdekken.

De drijvende ambachtsschool richt zich met name op jongeren die (regelmatig) uitvallen bij reguliere hulpverleningsinstanties en die verslavingsproblematiek hebben of agressief en crimineel gedrag vertonen. De jongeren zijn na vele negatieve ervaringen hun vertrouwen in de hulpverlening en hun motivatie kwijtgeraakt en hebben weinig zelfvertrouwen. Ze worden aangemeld via school (time-out), melden zich vrijwillig aan of worden aangemeld door een gemeente. Als de jongeren eenmaal aan het werk zijn op de eilandjes, beginnen de begeleiders met het in kaart brengen van hun problematiek. Daarnaast hebben ze contact met het netwerk van de jongeren. Het traject wordt uitgestippeld in samenspraak met een werkbegeleider en een psycholoog. Er is aandacht voor basale vaardigheden, zoals het realiseren van een dag- en nachtritme, sociale vaardigheden, omgaan met regels en autoriteit en persoonlijke verzorging.

De methodiek

De drijvende ambachtsschool combineert het oude praktijkonderwijs met de methodieken van de vroegere opleidingsschepen ofwel de Haringloggermethodiek, ook wel '(Er)varend leren' genoemd. Dit komt terug in de manier waarop de begeleiders van de drijvende ambachtsschool werken. Ten eerste zijn de jongeren sterk afhankelijk van de begeleiders, doordat

De drijvende ambachtsschool richt zich op jongeren die hun vertrouwen in de reguliere hulpverlening kwijt zijn.

er wordt gewerkt op schepen en op eilanden (dus geïsoleerd van de maatschappij). Net als op de haring-loggers leren de ervaren zeelui aan de 'jonkies' de kneepjes van het vak. Door de hoge mate van afhankelijkheid zijn de begeleiders in staat hun status op een natuurlijke manier te bevestigen ('5 procent macht gebruiken om 95 procent gezag te krijgen'). De begeleiders hebben een natuurlijke autoriteit die niet bevochten wordt: ze zijn (informele) leiders ('rolmodellen') tegen wie de jongeren opkijken en die veiligheid en betrouwbaarheid bieden. In veel gevallen zijn deze jongeren op het verkeerde pad geraakt doordat ze de verkeerde personen als rolmodellen zagen (bijvoorbeeld drugsdealers of verkeerde vrienden). Het is belangrijk dat de jongeren zich kunnen identificeren met het rolmodel en dat de jongeren het gevoel hebben dat zij worden gezien en ertoe doen. Als ervaringsdeskundigen kunnen de begeleiders van de drijvende ambachtsschool zich beter inleven in de leefwereld van de jongeren. De rolmodellen kunnen boos wor-

den en bulderen in een taal die de doelgroep kent, en ze doen dit met oprechte intenties, juist omdat ze echt betrokken zijn bij de jongeren ('boosheid met liefde', zoals criminoloog Jan Dirk de Jong van de Hogeschool Leiden dat noemt).

Naar de winkel

Een fragment uit *IJzeren Arie* – een blog die Annejo Geijteman bijhoudt over haar vader Jan Geijteman. Hij is aan het woord: 'Een paar dagen geleden kregen we een nieuwe aanmelding. De betreffende jongen had lopen opscheppen dat hij al acht leraren overspannen had gekregen en dat niemand hem zou vertellen wat hij moest doen. Vanaf het moment dat hij voet op het eiland zette, begon hij vervelend te doen. Na een halve dag zuigen en zeiken meldde hij rond twee uur 's middags dat hij een croissantje wilde. "Kunnen we niet even naar de winkel? Want het is toch niet normaal dat je hier niet eens even een broodje kunt halen? Ik wil een croissantje. Waarom gaan we niet even naar de winkel?" Ik besloot het spelletje mee te spelen en zei: "Goed, we gaan naar de winkel. Stap maar in de boot." Het waaide die dag behoorlijk en de golven waren hoog. Ik gaf vol gas en stuurde de boot het open water in. In no time waren we allebei doorweekt en stond de boot halfvol water. De wind joeg om ons heen en we werden door de golven heen en weer geslingerd. Nu vaar ik al zo lang op het Wolderwijd dat ik prima weet waar ik veilig

'De confrontatie aangaan hoort ook bij de drijvende ambachtsschool'

Laagdrempelige werkzaamheden vormen de basis van de drijvende ambachtsschool.

- kan varen met sterke wind en hoge golven. Maar dat wist die jongen natuurlijk niet. Eerst probeerde hij zijn angst te overschreeuwen, maar na tien minuten begon hij te huilen. “Waar gaan we heen?” schreeuwde hij. “Naar de winkel,” zei ik onverstoord. “Dat wilde je toch?” Nee, eigenlijk wilde hij dat niet meer. Ik heb de boot omgedraaid en ben teruggevaren naar het eiland. Die jongen heeft geen woord meer gezegd. Dat hoort bij de drijvende ambachtsschool: de confrontatie aangaan. Maar ook: het kennen van het eiland en het water en dat in je voordeel gebruiken. Wie zijn terrein kent, heeft een strategisch voordeel.’

Een stuk varen

In de taken die de jongeren uitvoeren krijgen ze – net als op de haringloggers – stap voor stap steeds meer verantwoordelijkheid van de begeleiders. Zij werken

met belonen en straffen, met het verdienen en afnemen van vrijheden. Ze zoeken naar motivatie, eigen verantwoordelijkheid en zien wat de mogelijkheden zijn. ‘De jongeren mogen soms een stuk varen,’ vertelt Jan Geijteman in de blog van zijn dochter. ‘Een van de jongeren die al drie jaar meeloopt, mag dan op den duur soms ook de werkboot (een boot met een dure motor) besturen. Als dat een tijd goed gaat, mag hij de werkboot ophalen uit de haven om naar de kantineboot te brengen. De jongere vertelt mij dan later: “Jan, laat mij gewoon varen!” Ik kan dus echt wat, realiseert hij zich.’

Behalve met de Haringloggersmethodiek werkt de drijvende ambachtsschool ook volgens het balansmodel. Het houdt enerzijds in dat de schipper (tevens leider en rolmodel) zijn inzichten ijkt aan de deskundigheid van de psycholoog, zodat een balans ontstaat tussen ervaringsdeskundigheid en theorie. Anderzijds staat het balansmodel symbool voor de balans die wordt gezocht tussen de (formele eisen van de) wal en het (er)varend werken, waarin de schipper ‘de baas’ is en al doende de fijne kneepjes van het vak overdraagt aan de jongeren.

Het idee van het werken op de eilanden is dat jongeren geïsoleerd worden van de omgeving waarin hun gedrag een overlevingsfunctie heeft. Omdat datzelfde

OVER DE AUTEURS

Ferdi Bekken is onderzoeker van het lectoraat Residentiële Jeugdzorg van Hogeschool Leiden. **Joop Burgerhout** is criminoloog en docent van de opleiding Toegepaste Psychologie van Hogeschool Leiden en al jaren als onderzoeker betrokken bij de drijvende ambachtsschool. **Cindy van de Velde** is gz-psychologe bij de drijvende ambachtsschool. **Peer van der Helm** is lector van het lectoraat Residentiële Jeugdzorg van Hogeschool Leiden.

gedrag op de eilanden geen podium heeft, moeten de jongeren op zoek naar een nieuwe manier van omgaan met autoriteit, met elkaar en met zichzelf.

Grenzen verzetten

‘Op een dag blijven de jongeren langer weg dan mocht. Het grenzen verzetten is begonnen. Ik laat dat bewust gebeuren. Op het eiland kan dat heel goed, omdat niemand er last van heeft. Als we de haven uitvaren, zegt één van de jongeren: “Arie, wil je even terugvaren? Ik moet naar het toilet.” Ik zeg: “Eerst blijf je drie kwartier weg, vervolgens ga je niet eens even naar de wc, en daarna ben je ook nog te schijterig om in de bosjes je behoefte te doen?” Even is het stil. Dat zijn de jongens niet gewend, dat ze worden aangesproken op hun gedrag. Ze weten niet wat ze moeten doen, want ze kunnen niet gaan flippen. Ze zitten op een boot op het water en zijn afhankelijk van mij om weer terug aan wal te komen. Op hun woongroep kennen ze alle regels en protocollen en weten ze precies wanneer ze moord en brand moeten schreeuwen omdat ze vinden dat een ander regels heeft overtreden. Jammer genoeg voor hen ben ik geen hulpverlener, maar schipper. Ik vaar terug en zeg tegen Pietje: “Je hebt tien minuten en daarna vaar ik weg.” Ik weet dat de andere jongens dan op het puntje van hun stoel zitten. Gaat die ouwe dat echt doen?! Ja dus. Elf minuten later start ik de motor en varen we de haven uit. Ik zet de andere jongens op het eiland af. Als ik Pietje weer ophaal zeg ik tegen hem, voordat hij een voet op de boot kan zetten: “Ik draai hier geen bejaardensoos. Je hebt de hele dag niets uitgevreten en ik heb echt geen zin in die houding van jou. Dat spelletje van jou wil ik niet meespelen. Je gaat mee naar het eiland om te werken of je blijft hier zitten tot de werkdag voorbij is.” “Je hebt gelijk, Arie”, antwoordt hij, “ik zal beter mijn best doen.” Hij mag dan wel de koning van de straat zijn, als hij buiten zijn koninkrijk komt zonder zijn groep, verandert die leeuw in een kleine poes.’

Afstudeeronderzoek

In 2015 deed een student van Hogeschool Leiden afstudeeronderzoek naar de beleving van de jongeren binnen de drijvende ambachtsschool. De jongeren gaven aan dat ze vooral de rust en de buitenlucht fijn vinden. Enerzijds zijn de jongeren los van alle externe prikkels van ‘de wal’ (geen telefoon, geen drugs, geen publiek), anderzijds bieden het werken op de eilanden, het water en het varen nieuwe en onbekende prikkels, wat een nieuwe alertheid oplevert. Het leren

begint hier: jongeren kunnen zich openstellen voor anderen en zichzelf zijn, maar ook openstaan voor kennis, nieuwe ervaringen en voorbeeldgedrag. Op de momenten dat de jongeren openstaan voor behandeling kan de aanwezige gz-psycholoog gesprekken voeren met de jongeren, zonder afspraak of kamertje. ‘Er lag een aantal zware palen die we met vier man moesten verplaatsen. Die palen lagen er al een tijdje, dus de pissebedden en wormen en ander ongedierte liepen er overheen. Een taak op maat, want met zijn vieren lukt dit prima. Falen kan niet, want uiteindelijk krijgen we die palen echt wel waar we ze willen. Maar er zijn vieze beesten, vieze handen, er is een paal die uit je handen kan vallen als je schrikt van een worm die over je hand kruipt, en er is het enorme gewicht. Een van de jongens durft de paal niet vast te pakken. Maar omdat hij nodig is voor de taak en de drie anderen het zonder hem niet kunnen, moet hij wel meedoen. Hij pakt de paal op, laat hem meteen weer vallen. Ziet dat dit niet gaat werken, dus hij pakt hem opnieuw en we brengen de paal weg. Het enige wat er is veranderd, is dat die jongen zijn angst overwint voor de groep.’

Verbeterpunten

De kracht van een interventie als de drijvende ambachtsschool is dat het een niet-institutionele interventie is, die dus niet wordt belemmerd door de regels en restricties die gelden bij grote zorginstanties. Projecten die zijn gestoeld op ervaren leren kunnen de behandeling van de jongere veel flexibeler vormgeven. Verbeterpunten zijn dat een concrete methodiek-beschrijving vaak ontbreekt. Ook ontbreekt wetenschappelijk bewijs dat projecten die gestoeld zijn op ervaren leren, effectief zijn. Het schaarse onderzoek dat er wel is, geeft een voorzichtige indicatie dat er sprake is van positieve behandel-effecten, die ook na de interventie zichtbaar blijven. Niet alleen de effectiviteit van de interventie moet in kaart worden gebracht, dat geldt ook voor de (niet-)werkzame factoren, zodat ook andere organisaties de werkzame elementen kunnen inpassen en alert zijn op niet-werkzame elementen. Zo is onderzoek nodig naar de positieve kanten van het fenomeen groepsdruk en naar hoe je het socialiserende effect van leeftijdsgenoten kunt inpassen in de jeugdhulpverlening. Samen met Hogeschool Leiden gaat de drijvende ambachtsschool de komende periode gedegen effectiviteitsonderzoek uitvoeren naar de effecten van ervaren leren, het balansmodel en de dominantiehiërarchie. ❖